

Hodosi Gábor

közjegyző

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység megítélése a közjegyzői gyakorlatban és összefüggése az okirat hamisítással

Debreceni Jogi Műhely, 2017. évi (XIV. évfolyam) 3-4. szám (2017. december 30.)

DOI 10.24169/DJM/2017/3-4/2

Előszó

A közjegyzői gyakorlatban gyakran találkozom azzal a kérdéssel, hogy az irodában megjelent közjegyzői okiratban kölcsönszerződést kötő magánszemély hitelező vajon a jogszabályoknak megfelelően jár-e el és nem végez-e jogosulatlan pénzügyi tevékenységet. Úgy gondolom, ha ennek a kérdésnek a megválaszolása teljes mértékben megnyugtatóan nem is lehetséges, a vizsgálata egy cikk témája lehet. Ennek a helyzetnek a megítélésében ugyanis a közjegyző részére semmilyen segítség nem áll rendelkezésre.

A közjegyző az okirat elkészítése előtt kizárólag a saját maga által elkészített korábbi okiratokat, ügykönyveket, névmutatókat és elektronikus nyilvántartást tekintheti át, vajon a szerződés megkötését megelőzően mikor készíthetett a jogosult vonatkozásában bármilyen közjegyzői okiratot. A közjegyző kötelessége, hogy a feleket az okirat elkészítését megelőzően tájékoztassa a jogügylet lényegéről, lehetséges jogi következményeiről. Ekkor van lehetősége a közjegyzőnek arra, hogy a feleknek feltett kérdések alapján, meggyőződjék valódi szándékukról, esetleg felderítse azt a mögöttes szándékot, melyet a felek a közjegyző előtt is leplezni, eltitkolni kívánnak. Amennyiben a közreműködés megtagadására nincs ok, mert a jogügylet lényegét tekintve nem ütközik jogszabályba, akkor a közjegyzőnek kizárólag arra van lehetősége, hogy aggályait az okiratban feltüntesse. Ha a felek ez ellen nem tiltakoznak, akkor az okiratot el kell készítenie. Emellett ügyelnie kell arra, hogy pártatlanságát megőrizve biztosítsa a felek esélyegyenlőségét az okirat elkészítésekor és figyeljen arra, hogy ne történhessen meg az, hogy valamelyik fél kihasználja a másik hátrányos, szorult helyzetét. Ilyen dilemmák közepette kell szinte azonnal döntést hoznia arról, hogy a felek valós és okiratba foglalt üzleti akaratának megfelelően elkészíti-e az okiratot, mely alapján a jogosult a közjegyzőkről és a bírósági végrehajtásról szóló törvény alapján közvetlenül polgári peres eljárás nélkül végrehajtási eljárást indíthat az adós ellen nem teljesítés esetén. A kölcsönszerződést, tartozás elismerést tartalmazó okirat elkészítését követően megfordul a bizonyítási teher és az adósnak kell bizonyítania azt, hogy a jogosult követelése nem, vagy nem olyan összegben jött létre. Erre a gyakorlatban már ritkábban kerül sor, legfeljebb akkor, ha már a végrehajtási eljárás megindult és a végrehajtó behajtási cselekményeket végzett.

Mindent egybevetve indokolt áttekinteni azokat a jogszabályokat, amelyek a jogosulatlan pénzügyi tevékenységre, uzsora bűncselekményre és az okirat-hamisításra vonatkoznak, elősegítve azt, hogy a felek valódi szándékára könnyebben fény derülhessen a közjegyző számára.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység tényállása a pénzügyi tevékenységeket igénybe vevő természetes és jogi személyek jogai megóvásához, valamint a pénzügyi rendszer törvényes működéséhez fűződő társadalmi érdeket védi. A kerettényállást az egyéb pénzügyi igazgatási normák töltik meg tartalommal. A jogszabályok megkövetelik azt, hogy a meghatározott pénzügyi, szolgáltatási tevékenységeket csak engedéllyel rendelkező személyek folytassák.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység tényállásának ismertetése

A Büntető Törvénykönyv szerint¹, aki törvényben előírt engedély nélkül

a) pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási,

b) befektetési szolgáltatási, illetve befektetési szolgáltatási tevékenységet kiegészítő szolgáltatási, árutózsdei szolgáltatási, befektetési alapkezelési, kockázati tőkealap-kezelési, tőzsdei, elszámolóházi, központi értéktári vagy központi szerződő fél,

c) biztosítási, viszontbiztosítási vagy független biztosításközvetítési,

d) önkéntes kölcsönös biztosító pénztári, magán-nyugdíjpénztári vagy foglalkoztatói nyugdíj-szolgáltatási tevékenységet végez, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

„A Btk. jelenleg egy bűncselekményben foglalja össze az összes olyan pénzügyi közvetítői tevékenységeket, amelyek engedély nélküli végzését a társadalomra olyan fokban veszélyesnek tartja, hogy a büntetőjogi védelem indokolt.”²

A Btk. 408. §-a keretjogszabály, amelynek rendelkezéseit a különböző pénzügyi tevékenységek végzésére vonatkozó jogszabályok töltik meg tartalommal. Az elkövetési magatartás a taxatív felsorolt tevékenységek engedély nélküli folytatása.

A bűncselekmény jogi tárgya: a pénzügyi tevékenységet végző magánszemélyek, vállalkozások törvényes, átlátható működése és a pénzügyi szolgáltatásokat igénybe vevő jogi és természetes személyek érdekeinek védelme.

Közös a tényállásban felsorolt intézmények esetében, hogy jelentős és rendszeres pénzmozgással járó munkájuk szakszerű és megbízható ellátása pontos feltételrendszer, valamint működési mechanizmus kialakítását igényli. Ez egyben azzal jár, hogy tevékenységük csak megfelelő engedélyek birtokában végezhető.

A bűncselekmény elkövetési magatartása: e különféle háttérnormákban meghatározott pénzügyi tevékenységek engedély nélküli végzése. Az érvényes engedélyek meghatározott alanyi és tárgyi körre és meghatározott időre érvényesek. Általános elv, hogy az érvényesség hiánya is az engedély nélkül végzett tevékenység megállapításához vezethet. A bűncselekmény kizárólag szándékosan, aktív, tevőleges magatartással valósítható meg, ún. állapot-bűncselekmény, minthogy az érvényes engedély hiánya jogellenes állapotot teremt.

A bűncselekmény elkövetője bárki lehet, aki a megjelölt tevékenységet engedély nélkül végzi. A törvényi tényállás a tevékenység tartalmára helyezi a hangsúlyt, az elkövetőt nem határozza meg. Ennek megfelelően a jogosulatlan pénzügyi (szolgáltatási) tevékenység büntetett tettesként pénzügyi intézmény alkalmazottja is elkövetheti, de nem is szükséges, hogy az elkövető intézményes keretek között tevékenykedjék.

Az elkövetési magatartás mindig aktív tevékenység. A tevékenység rendszeres folytatására irányuló célzat esetén a bűncselekmény az első tényállásszerű tevékenység megkezdésével a kísérlet szakaszába jut és befejeződik a szolgáltatás teljesítésével. Egyetlen üzleti tranzakció lebonyolítása a befejezett bűncselekmény megállapításához még nem elégséges. A jogosulatlan pénzügyi tevékenység ugyanis csupán az igazgatási normákban kifejtett magatartás (engedély nélküli) kifejtésével válhat befejezetté. Az igazgatási normák pedig minden pénzügyi tevékenység esetében rendszeresen folytatott tevékenységre vonatkoznak. Ha a pénzügyi tevékenység fogalmi eleme annak rendszeres folytatása (és irányadó ez az egyes igazgatási normákban külön-külön meghatározott, és a Btk.-tól eltérő üzletszerűség fogalmak esetén is), akkor a cselekmény csak a pénzügyi tevékenység rendszeres, tartós, folyamatos, ismétlődő kifejtésével válhat befejezetté. A kísérlet viszont már akkor megállapítható, ha a tevékenység megkezdése a tevékenység továbbfolytatásának a szándékával társul. Az elkövetési magatartás valójában folyamatos tevékenység. A jogosulatlan pénzügyi tevékenység tartós bűncselekmény. Elévülése mindaddig nem kezdődik meg,

¹ 2012. évi C. törvény (Btk.) 408. §.

² Új Btk. Kommentár, Főszerkesztő: dr. Polt Péter 125.

ameddig a jogosulatlan tevékenység folytatása tart.

Az engedély hiánya negatív tényállási elem. Az engedélyezés feltételeinek a vizsgálatánál ugyancsak a hivatkozott igazgatási normákban foglalt feltételek irányadók. Ha az elkövető akár az engedélyköteles tevékenység, akár egyes engedélyköteles módozatainak a folytatásához utólag szerzi meg az engedélyt, az a büntetethez nem érinti. A befejezett bűncselekmény esetén ugyanis legfeljebb a Btk. (vagy más büntető jogszabály) létesíthetne az elkövető büntetethez vezető okot. Az utólagos engedély azonban a cselekmény társadalomra veszélyességét lényegesen csökkenti.

Szándékos bűncselekmény. Az elkövető tisztában van tevékenységének tartalmával. Tudja, hogy olyan pénzügyi tevékenységet folytat, amely csak külön engedélyek birtokában végezhető, illetve tevékenysége a társadalomra veszélyes³. E magatartást mégis üzletszerűen, azaz rendszeres haszonszerzésre törekedve végzi.

Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy a beszerzett ügyfél/pénztártag stb. tevékenysége nem tényállásszerű tevékenység. Főszabályként részese sem lehet a bűncselekménynek, hanem csak akkor, ha felbujtása, vagy segítségnyújtásban megnyilvánuló magatartása más ügyfelekkel/pénztártagokkal kapcsolatban járul hozzá a tettes tevékenységéhez.

A pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási tevékenységeket a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény (Hpt.) szabályai töltik ki.

A Hpt. szerinti pénzügyi szolgáltatás⁴ a következő tevékenységek üzletszerű végzése forintban, devizában vagy valutában:

- a) betét gyűjtése és más visszafizetendő pénzeszköz nyilvánosságtól történő elfogadása,*
- b) hitel és pénzkölcsön nyújtása,*
- c) pénzügyi lízing,*
- d) pénzforgalmi szolgáltatás nyújtása,*
- e) elektronikus pénz kibocsátása,*
- f) olyan papír alapú készpénz-helyettesítő fizetési eszköz (például papír alapú utazási csekk, váltó) kibocsátása, illetve az ezzel kapcsolatos szolgáltatás nyújtása, amely nem minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak,*
- g) kezesség és garancia vállalása, valamint egyéb bankári kötelezettség vállalása,*
- h) valutával, devizával - ide nem értve a pénzváltási tevékenységet -, váltóval, illetve csekkel saját számlára vagy bizományosként történő kereskedelmi tevékenység,*
- i) pénzügyi szolgáltatás közvetítése,*
- j) letéti szolgáltatás, széfszolgáltatás,*
- k) hitelreferencia szolgáltatás, valamint*
- l) követelésvásárlási tevékenység.*

Kiegészítő pénzügyi szolgáltatás a következő tevékenységek üzletszerű végzése forintban, valutában, illetve devizában:

- a) pénzváltási tevékenység;*
- b) fizetési rendszer működtetése;*
- c) pénzfeldolgozási tevékenység;*
- d) pénzügyi ügynöki tevékenység a bankközi piacon;*

³ EBH 2001.506.

⁴ Hpt. 3. §-a.

e) forgatható utalvány kibocsátására irányuló tevékenység.

Az elhatárolás ismérve az, hogy a pénzügyi szolgáltatásokat - a pénzügyi szolgáltatások közvetítése (ügynöki tevékenység) kivételével - kizárólag pénzügyi intézménynek minősülő jogi személyek végezhetik. A tevékenységek másik típusába az ún. kiegészítő pénzügyi szolgáltatások tartoznak. Ezeket a tevékenységeket nem pénzügyi intézmények is végezhetik.

A pénzügyi szolgáltatás és a kiegészítő pénzügyi szolgáltatás a fenti tevékenységek üzletszerű végzése akár forintban, akár devizában (valutában). A pénzügyi szolgáltatás és a kiegészítő pénzügyi szolgáltatás üzletszerűen csak engedéllyel végezhető.

A pénzügyi szolgáltatások és a kiegészítő pénzügyi szolgáltatások engedélyezése alapvetően a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (PSZÁF) hatáskörébe tartozott, míg 2013. október 1. napjától, a PSZÁF beolvadását követően az engedélyezés és a pénz-, tőkepiac felügyeletének feladatait kizárólag a Magyar Nemzeti Bank (MNB) látja el.

A hitelintézeti törvény meghatározza azokat a gyakran előforduló eseteket, amelyeket nem tekint tilalmazott illetve engedélyhez kötött tevékenységnek, konkrétan rendelkezik arról, mi nem minősül visszafizetendő pénzeszköz nyilvánosságtól történő gyűjtésének, mi nem minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak, vagy mi nem minősül pénzkölcsön nyújtásának⁵, így az ezen tevékenységeket végző személyek nem valósíthatják meg a jogosulatlan pénzügyi tevékenység bűncselekményét. Így például nem minősül pénzkölcsön nyújtásának a munkáltató által a munkavállaló részére szociális céllal - esetleg - adott kölcsön, az egymással áruszállítási vagy szolgáltatási jogviszonyban álló vállalkozások vagy természetes személyek által e jogviszonyra tekintettel adott halasztott fizetés vagy előleg, az önkormányzat által adott lakáscélú vagy szociális kölcsön.

A Hpt. a pénzügyi intézményeket hitelintézetekre és pénzügyi vállalkozásokra osztja. Általános elv, hogy a törvényben meghatározott tevékenységeket főszabályként pénzügyi intézmények végezzék, a pénzügyi szolgáltatásokat elsősorban a hitelintézetek, kiegészítő szolgáltatásokat pedig a pénzügyi vállalkozások. Kivételesen egyes szolgáltatásokat nem pénzügyi intézmény is végezhet, ilyen például a pénzügyi szolgáltatás közvetítését végző ügynök.

A hitelintézetek típusai: bank, szakosított hitelintézet, szövetkezeti hitelintézet (takaré- vagy hitelszövetkezet). A bank az a hitelintézet, amely üzletszerűen betétet gyűjt, hitelt és pénzkölcsönt valamint pénzforgalmi szolgáltatást üzletszerűen nyújt. Csak bank kaphat engedélyt arra, hogy valamennyi pénzügyi szolgáltatást együttesen végezhesse. Pénzügyi vállalkozások azok a pénzügyi intézmények, amelyek pénzügyi szolgáltatásokat korlátozottan végezhetnek, mivel például betétet nem gyűjthetnek, a saját tőkét meghaladó mértékben bank vagy állam által a visszafizetésre vállalt kezesség vagy bankgarancia nélkül más visszafizetendő pénzeszközt nyilvánosságtól nem fogadhatnak el, illetve nem gyakorolhatnak más, kizárólag hitelintézet által folytatható tevékenységet.

Az engedély túllépése akár időben, akár annak tárgyát tekintve megvalósítja a jogosulatlan pénzügyi tevékenységet. A tényállásban nevesített engedély nélkül végzett tevékenység csak akkor tényállásszerű, ha az a Hpt. szerint egyébként jogszerűen végzett pénzügyi szolgáltatási vagy kiegészítő pénzügyi szolgáltatási tevékenységnek minősülne a megfelelő engedély birtokában.

Befektetési szolgáltatási tevékenységet befektetési vállalkozók végezhetnek.

A befektetési alapkezelési tevékenység folytatásának feltételeit a 2001. évi CXX. törvény a tőkepiaci törvény (Tpt.) szabályozza, ugyanitt szerepelnek a központi értéktár és elszámolóházitevékenység folytatásának feltételei.

2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól (Bsz.) szól, és a befektetők, ügyfelek védelme, valamint a

⁵ Hpt. 6. § (5).

szektor hatékony felügyelete érdekében a befektetési szolgáltatási és kiegészítő szolgáltatási tevékenység, árutőzsdéi tevékenység folytatásának szabályairól rendelkezik.

A Bszt. és a Tpt. rendelkezéseit - ha nemzetközi szerződés eltérően nem rendelkezik - a Magyarország területén végzett befektetési szolgáltatási stb. tevékenységre kell alkalmazni. Nem tartozik a Tpt. hatálya alá - egyebek mellett - a szövetkezeti üzletrész, a csekk, a váltó, a kárpótlási jegy, a közraktárjegy forgalomba hozatala, és az állampapír zártkörű forgalomba hozatala, valamint az a pénzügyi holdingtársaság, amelynek leányvállalatai között van hitelintézet.

Összességében megállapítható, hogy a jogalkotó a különböző pénzügyi jogszabályokban igyekezett egzaktan meghatározni az engedély birtokában végezhető pénzügyi tevékenységek, valamint a különböző tevékenységek végzésére feljogosított szervezetek, személyek körét. A bűncselekmény gyanújának felmerülése esetén a nyomozóhatóság elsődleges feladata az MNB megkeresése arra nézve, hogy a gyanúba került szervezet vagy személy rendelkezik-e az adott tevékenység folytatására engedéllyel vagy sem. Az engedély időbeli vagy a tevékenységet illető túllépése éppúgy engedély nélküli tevékenység és megvalósítja a tényállásbeli magatartást, mint az engedély teljes hiánya.

Az üzletszerűség, mint a bűncselekmény megállapíthatóságának feltétele

A fentebb körülírt tevékenységek üzletszerű folytatásuk esetén tartoznak a Hpt. hatálya alá. Az üzletszerűséget a Hpt. e körben maga határozza meg, s e fogalom nem azonos a Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pontjában meghatározott üzletszerűség definícióval.

A Btk. szerint üzletszerűen⁶ követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.

A Hpt. alapján üzletszerűsége⁷ a fenti gazdasági tevékenységek ellenérték fejében, nyereség, illetve vagyonszerzés végett – előre egyedileg meg nem határozott ügyletek megkötésére irányuló – rendszeres végzését értjük.

Az üzletszerű tevékenység valójában a Hpt.-ben meghatározott tevékenységek üzletkörön belüli rendszeres végzését jelenti. Lényeges különbség a Btk.-beli fogalomhoz képest, hogy a rendszeresség nem a célzathoz, hanem magához a tevékenységhez kapcsolódik.

A tényállásszerűség vizsgálatakor indokolt tehát figyelembe venni, hogy a kérdéses cselekmény, tevékenységi kör megfelel-e ennek a tágabb pénzügyi „üzletszerűség-fogalomnak”.

„A konjunktív feltételek teljesülése tekintetében vizsgálni szükséges, hogy a kamat ellenértéknek tekinthető-e. Mivel a jogszabály külön feltételként említi a nyereséget, ismert olyan álláspont, hogy a kamatjövdelem a pénzkölcsön után realizált nyereség, míg ellenérték lehet például a regisztrációs vagy kezelési költség.

Az előre egyedileg meg nem határozott ügyletek megkötésére irányuló feltétel hiányában az üzletszerűség nem állapítható meg akkor, ha a kölcsönadó előre egyedileg meghatározott rendszerességgel, ütemezve nyújt irreálisan magas kamatra pénzkölcsönt. Ha a felek a pénzkölcsön nyújtásának kamatmértékét, a visszafizetés időpontját vagy annak ütemezését, illetve a kölcsönszerződés bármely más lényeges elemét szerződésenként egyedileg határozzák meg, a megállapodás az üzletszerűség hiányában nem minősülhet jogosulatlan pénzügyi tevékenységnek még akkor sem, ha egy adott személy nagy számban, anyagi előnszerzés érdekében köt pénzszolgáltatásra irányuló megállapodásokat”⁸

Az előre egyedileg meg nem határozott ügyletek megkötésére irányuló feltétel, egy bizonyos

⁶ Btk. 459. § (1) 28. pont.

⁷ Hpt. 6. § 116. pont.

⁸ Hornyák Szabolcs: Magánszemélyek üzletszerű pénzkölcsönzésének minősítési kérdései. Rendészeti Szemle, 2009/7-8. 125-126.

szervezetszerűséget feltételez az ügyletek számában és az ügyfelekkel való kapcsolattartásban. A szervezettség vagy a szervezetszerűség megállapítása szempontjából teljesen közömbös, hogy az legális keretek között jött létre, vagy illegális jellegű.

Jogosulatlan pénzügyi tevékenység büntette miatt legtöbb esetben magánszemélyek között létrejött, rendszerint aránytalanul magas kamatra történő pénzkölcsön nyújtása miatt indult büntetőeljárás.

A háttérnormában írt konjunktív feltételek maradéktalan megvalósulásának vizsgálata tekintetében a nyomozó hatóságoknak figyelembe kell venniük Legfőbb Ügyészség Kiemelt Ügyek Főosztálya vezetőjének KF. 10.062/2005. számú iránymutatásában foglaltakat is. E szerint a kamat, akár az uzsorakamat ellenében történő pénzkölcsön nyújtása önmagában nem valósít meg bűncselekményt, és annak megállapításához az sem elegendő, ha a kamat felszámításán túl a tevékenység ismétlődő vagy akár a rendszeresség ismérveit is magában hordozza.

E tekintetben a nyomozó hatóságok és a felügyelet, MNB eltérő álláspontot képviselnek, ugyanis a felügyelet szerint a cselekmény üzletszerűségét nem az egész időszakhoz viszonyított gyakorisága alapján, hanem a cselekmény körülményei egészének mérlegelése útján lehet megítélni. Sem a pénzkölcsönnyújtásnak, mint pénzügyi szolgáltatási tevékenységnek, sem pedig az üzletszerűségnek nem kötelező tartalmi eleme az, hogy a kölcsönadó kifejezetten kamatot kössön ki a kölcsönszerződésben. A nyomozó hatóságok álláspontja szerint, ha a megkötésre kerülő kölcsönügyleteket, nagyrészt tényleg ismeretségi körben nyújtották, akkor önmagában az a körülmény, hogy egy személy kiterjedt ismeretségi körrel rendelkezik, nem alapozza meg az egyedileg előre meg nem határozottság tényét a tevékenysége kapcsán. A felügyelet szerint a baráti ismerősi kör nem egy egzakt, pontosan meghatározható, zárt személyi kört jelent⁹.

A Fővárosi Ítéltábla szerint¹⁰ az éveken keresztül ismétlődő évi három-négy eset is alkalmas a rendszeresség megállapítására, ha azonos rendeltetésű szerződésekről van szó.

A Legfelsőbb Bíróság értelmezése alapján¹¹ az egyedileg előre meghatározott ügyletnek csak az tekinthető, amelynek tényleges célja nem illeszkedik az akár engedéllyel, akár anélkül folytatott rendszeres pénzügyi tevékenységbe. Ennek következtében a kölcsönben részesülők személyi körének meghatározásánál nem releváns, hogy azok a felperes ismerősei, barátai vagy sem.

A fentiek alapján, valamint a bírósági döntések számából megállapítható, hogy az engedély nélküli üzletszerű pénzkölcsönzés nem vagy csak nagyon ritkán minősülhet jogosulatlan pénzügyi tevékenységnek, e törvényi feltételeknek a gyakorlatban leginkább előforduló cselekmények nem felelnek meg.

A rendbeliség

A törvényhozó valamennyi engedélyköteles pénzügyi tevékenység engedély nélküli folytatását közös elnevezés alatt, egy tényállásban pönalizálta. E tevékenységek közös ismérve azok rendszeres tevékenység keretében történő (ismétlődő) folytatása. Ezért a rendbeliség megítélése körében közömbös az egyes pénzügyi tevékenységek típusa, száma, illetve a ténylegesen lebonyolított ügyletek száma egyaránt, mert mindezek a természetes egységbe olvadnak.

A bűncselekmény rendbelisége az egyes önállóan működő szervezetekhez, vállalkozásokhoz kapcsolódik. Ahány gazdálkodó szervezet keretében folytatja az elkövető a jogosulatlan pénzügyi tevékenységet, annyi rendbeli bűncselekmény állapítandó meg.

Elévülés

⁹ Dr. Tebeli Izabella: A jogosulatlan pénzkölcsönnyújtás megállapíthatóságának felügyeleti tapasztalatai.

¹⁰ Fővárosi Ítéltábla a 4. Kf.27.687/2008/5. számú határozata.

¹¹ Legfelsőbb Bíróság Kfv.IV.37.116/2005/6. számú ítélete.

A bűncselekmény aktív magatartással valósul meg. Mivel tartós bűncselekmény, így elévülése csak a jogosulatlan tevékenységgel való felhagyástól kezdődik, s ezen időpontig részesség is kapcsolódhat hozzá. Így a bűncselekmény a jogosulatlanul végzett cselekmény abbahagyását követő három év elteltével évülhet el.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység elhatárolása más bűncselekményektől

A közjegyzői gyakorlatban a bűncselekmény elhatárolásának kérdése kapcsán a szóba jöhető tényállások: a csalás és az uzsora-bűncselekmény.

Csalás¹²

Aki jogtalan haszonszerzés végett más tévedésbe ejt, vagy tévedésben tart, és ezzel kárt okoz, csalást követ el.

Ha a tévedésbe ejtés a kockázatvállalás valótlan állításában áll és eredménye károkozás, a cselekmény (csak csalásnak minősül, amelynek rendbelisége a sértettek számához igazodik. Ebben az esetben a megtévesztés a tevékenység valótlan ígéretével történik, tényleges pénzügyi tevékenység folytatásának szándéka nélkül.

A Legfőbb Ügyészség szerint nem jogosulatlan pénzügyi szolgáltató tevékenység, hanem csalás állapítható meg akkor, ha a betétgyűjtéssel, befektetéssel foglalkozó szervezetek tényleges gazdasági tevékenységet nem folytatnak, erre szándékuk nem is volt, így a kamatok kilátásba helyezésével felvett összegek visszafizetésének reális lehetősége nem áll fenn, s a visszafizetésre nem is kerül sor.

Ezzel szemben az egyik konkrét ügyben egy gazdasági társaság hirdetés útján magas kamatfizetés ígéretével tőkeerős befektetőket keresett, s a tőlük átvett pénzt különböző vállalkozásaiba fektette. Ezúttal azért jogosulatlan pénzügyi tevékenység, s nem csalás miatt indult eljárás, mert a társaság kamat- és tőke-visszafizetési kötelezettségét folyamatosan képződő nyereségből teljesítette.”¹³

Uzsora-bűncselekmény¹⁴

Aki más rászorult helyzetét kihasználva olyan különösen aránytalan mértékű ellenszolgáltatást tartalmazó megállapodást köt, amely alkalmas arra, hogy annak teljesítése a megállapodás kötelezettségét, a megállapodás kötelezettségének a vele közös háztartásban élő hozzátartozóját, illetve a megállapodás kötelezettsége által tartási kötelezettség alapján eltartott személyt súlyos vagy további súlyos nélkülözésnek tegye ki.

A Polgári Törvénykönyv szerint¹⁵ uzsorás a szerződés, ha a szerződő fél a szerződés megkötésekor a másik fél helyzetének kihasználásával feltűnően aránytalan előnyt kötött ki, az ilyen szerződéshez a törvény a semmisség következményét fűzi. Uzsorás szerződés esetén a bíróság egészben vagy részben elengedheti a visszatérítést, ha az a sérelmet szenvedő felet részletfizetés engedélyezése esetén is súlyos helyzetbe hozná; a sérelmet okozó fél a kapott szolgáltatásból az aránytalan előnynek megfelelő részt a sérelmet szenvedő félnek köteles visszatéríteni.

„Tekintettel arra, hogy az uzsoratevékenységek engedély nélküliek (hiszen magánszemély erre egyáltalán nem is kaphat engedélyt), így az uzsorázók - ha a háttérjogszabálynak számító, a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvényben (Hpt.) meghatározott konjunktív feltételeket egyébként maradéktalanul kimerítik - büntetőjogi felelősségre vonása elvileg jogosulatlan pénzügyi tevékenység alapján is lehetséges. E gazdasági bűncselekmény megállapíthatósága azonban a

¹² Btk. 372. §.

¹³ Dr. Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények.

¹⁴ Btk. 381. §.

¹⁵ 2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:97. §.

szigorú feltétel- rendszer miatt viszonylag ritka”¹⁶

A Btk. a Ptk-tól eltérően nem használja a szerződés fogalmat, ehelyett pusztán a tágabb fogalomnak tekinthető megállapodás kifejezésre utal. Ez azzal is magyarázható, hogy az uzoratevékenység jellemzően kölcsönügyletek révén valósul meg, az uzorakölcsönök nyújtása sok esetben más szerződésnek vagy megállapodásnak van álcázva. Vagy a felek a kölcsönszerződésnek az uzora jellegét próbálják leplezni harmadik személyek előtt.

Amennyiben a jogosulatlan pénzügyi tevékenység a Hpt. rendelkezéseire tekintettel, csak akkor állapítható meg, ha előre egyedileg meg nem határozott ügyletek megkötésére irányul, rendszeresen folytatott gazdasági tevékenység keretében, akkor vajon egyetlen cselekménnyel, egyszeri pénzkölcsön nyújtással elkövethető-e az uzora-bűncselekmény büntette?

Az uzora-bűncselekmény már megállapítható egyetlen ügylet megkötése esetén, ha bizonyítható a rendszeres haszonszerzésre törekvés. Nem szükséges, hogy az ügylet megkötése ellenérték fejében történjen – amelynek valós összege az uzorás megállapodásban sokszor egyáltalán nem, vagy nem valós összegben szerepel -, és az sem, hogy rendszeres gazdasági tevékenység körében jöjjön létre. Ám a sértett helyzetének kihasználása és az a kitétel, mely szerint a cselekménynek a sértettet vagy hozzátartozóját súlyos vagy további nélkülözésnek kell kitennie, nagyon leszűkíti a bűncselekmény alkalmazásának körét. Ezért nem büntethető önmagában a magas kamatra nyújtott pénzkölcsön sem, ha amellé nem társul a másik fél helyzetének kihasználása vagy sértett vagy hozzátartozójának nélkülözésnek történő kitétele.

A közjegyzői gyakorlatban egy okiratszerkesztés alkalmával szintén nagyon nehéz megítélni azt, hogy egy szerződés uzorás szerződésnek minősül-e. Csak az eset összes körülményeit feltárva, a szerződő felek személyes és vagyoni viszonyait ismerve lehetne azt felderíteni, hogy a kölcsönadó mennyire használja ki a kölcsönvevő rászorult helyzetét, és teszi ki őt, valamint családját nélkülözésnek.

Egység és halmazat kérdése

Mivel a jogalkotó a korábban külön tényállásokban szereplő engedélyköteles pénzügyi tevékenységfajtákat egy közös tényállásba foglalta, azonos elkövető cselekményei az ügyletek tárgyától, jellegétől, számától függetlenül egységet képeznek.

Vitatott, hogy a jogosulatlan pénzügyi tevékenység és az uzora bűncselekmény halmazata pusztán az eltérő jogtárgy sértésre tekintettel valóságos-e. Az egyik álláspont szerint a jogosulatlan pénzügyi tevékenység tényállási elemeinek maradéktalan megléte esetén jogosulatlan pénzügyi tevékenység és az uzora-bűncselekmény halmazata valóságos, mivel a két tényállás eltérő jogtárgyakat véd. Míg az ellentétes nézet szerint az alaki halmazat csupán látszólagos, mivel az uzora-bűncselekmény speciális a gazdasági bűncselekményhez képest a többlet tényállási elemek (elkövetési mód és az eredmény meghatározása) révén, ezért csak a speciális nagyon elleni bűncselekmény megállapítása indokolt.

Az uzora-bűncselekménnyel a jogosulatlan pénzügyi tevékenység büntette halmazatban nem állapítható meg. A két bűncselekmény látszólagos alaki halmazatot képez, s a specialitás elve alapján a cselekményt kizárólag a több törvényi isméréssel rendelkező uzora-bűncselekménynek lehet minősíteni¹⁷.

Amennyiben valaki huzamosabb időn keresztül engedély nélkül a Hpt-ben meghatározott üzletszerűség fogalmának megfelelően folytat pénzkölcsönzési tevékenységet, úgy, hogy a másik fél szorult helyzetét kihasználja és ezen tevékenységével őt vagy családtagjait nélkülözésnek teszi ki, véleményem szerint az eltérő jogtárgyakra tekintettel helyesebb lenne halmazatot megállapítani.

A valóságos halmazat viszont már megállapítható az uzorások által a megállapított törlesztő részletek fizetése érdekében kifejtett erőszak vagy fenyegetés következtében megvalósuló bűncselekmények

¹⁶ Új Btk. Kommentár, Főszerkesztő: dr. Polt Péter 129.

¹⁷ BH. 2015.1.

(tipikusan zsarolás vagy önbíraskodás) tekintetében.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenységhez kapcsolódóan elkövetett vagyon elleni bűncselekmények – például sikkasztás, hűtlen, vagy hanyag kezelés - halmazat megállapítását eredményezik.

A jogosulatlan pénzügyi tevékenység kapcsolata a közokirat hamisítás büntetével, valamint az okirattal visszaélés és a hamis magánokirat felhasználása vétségével

A mai viszonyok között nem lehetséges úgy gazdasági tevékenységet végezni, hogy a pénzmozgásokról ne készüljön valamilyen okirat. A színlelt szerződések, meghamisított okiratok szintén a gazdasági bűncselekmények, illetve a fiktív bizonylatok, elszámolások, számlák velejárói, hiszen számlát, bizonylatot szerződés alapján kell kiállítani, így amennyiben a bizonylat, számla nem valós gazdasági eseményt tükröz, a szerződés sem lesz valós. A szerződés vagy teljes egészében valótlan – lehet egyáltalán nincs gazdasági esemény mögötte –, vagy egy része valótlan összegről szól.

Felvetődik a kérdés, hogy milyen kapcsolatban vannak egymással a gazdasági bűncselekmények, ezen belül is a jogosulatlan pénzügyi tevékenység, valamint a különböző okiratokkal történő visszaélések. Megállapítható-e halmazatban például a jogosulatlan pénzügyi tevékenység és hamis magánokirat felhasználása, vagy csak egy eszközcselekménynek tekintendő a súlyosabb büntett mellett?

A régi Btk., az 1978. évi IV. törvény a magánokiratokhoz kapcsolódóan még egy tényállást tartalmazott a hatályos Btk-hoz képest, ez pedig a magánokirat-hamisítás vétsége volt.

Magánokirat-hamisítás

A 1978. évi IV. törvény (Régi Btk.) 276. § szerint, *aki jog vagy kötelezettség létezésének, megváltozásának vagy megszűnésének bizonyítására hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokiratot használ, vétséget követ el és egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

A hatályos 2012. évi C. törvény az okiratokkal kapcsolatban három bűncselekményt szabályoz, ezek a közokirat-hamisítás büntette, az okirattal visszaélés vétsége és a hamis magánokirat felhasználása vétsége.

Hamis magánokirat felhasználása

Btk. 345. § Aki jog vagy kötelezettség létezésének, megváltozásának vagy megszűnésének bizonyítására hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokiratot felhasznál, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Okirattal visszaélés

Btk. 346. §(1) Aki egy vagy több olyan közokiratot, amely nem vagy nem kizárólag a sajátja,

- a) mástól, annak beleegyezése nélkül jogtalanul megszerez,*
- b) jogtalanul megsemmisít, megrongál, vagy*
- c) mástól jogtalanul elvesz, vagy a jogosult elől jogtalanul eltitkol,*

vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Ha más bűncselekmény nem valósul meg, az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki jogtalan haszonszerzés céljából közokiratot átad vagy átvesz.

(3) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményt magánokiratra azért követi el, hogy jogtalan előnyt szerezzen vagy jogtalan hátrányt okozzon, egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) szerint¹⁸ a magánokirat ellenkező bizonyításig teljes bizonyítékul szolgál arra, hogy kiállítója az abban foglalt nyilatkozatot megtette, elfogadta, magára nézve kötelezőnek ismerte el, feltéve, hogy az okirat aláírása a Pp. 196. §-ában meghatározott alakításoknak megfelel.

Az elkövetési magatartás hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokirat felhasználása. Hamis a magánokirat, melynek kiállítója nem azonos a feltüntetett szervezettel vagy személlyel. Ilyenkor ugyanúgy, mint a közokirat-hamisításnál, egy korábban nem létező okirat jön létre. Hamisított a magánokirat, ha nem a kiállítóként feltüntetett személy vagy szervezet nyilatkozatát tartalmazza. Valótlan tartalmú az a magánokirat, amelyben foglaltak nem felelnek meg a valóságnak, tekintet nélkül arra, hogy azt a kiállító nyilatkozta-e vagy pedig nem a kiállítóként feltüntetett személy. Az első esetben valótlan tartalmú valódi magánokiratról, a második esetben valótlan tartalmú hamis magánokiratról beszélhetünk.

A magánokirat felhasználásán minden olyan cselekmény értendő, melynek eredményeként arról harmadik személy tudomást szerez. Büntetendővé akkor válik a cselekmény, ha az elkövető a hamis, hamisított vagy valótlan tartalmú magánokiratot jog vagy kötelezettség létezésének, megváltozásának vagy megszűntetésének bizonyítására használja fel.

Nem valósul meg a magánokirat-hamisítás vétsége, ha a valótlan tartalmú magánokiratot kiállították ugyan, de nem használták fel¹⁹.

Ha ugyanazon okiratot ugyanezen jogviszonyra vonatkozóan többször használja fel, és a folytatólágosság egyéb törvényi feltételei is fennállnak, a cselekmény folytatólágosan elkövetettnek minősül²⁰.

Ha a magánokiratot a csalás eszközeként használja az elkövető, bűnösségét a csalással halmazatban kell megállapítani²¹.

Szintén halmazatot kell megállapítani a sikkasztással, ha annak leplezése érdekében követi el a tettes a magánokirat-hamisítást²².

Közokirat-hamisítás

Btk. 342. § (1) Aki

a) hamis közokiratot készít, vagy közokirat tartalmát meghamisítja,

b) hamis, hamisított vagy más nevére szóló valódi közokiratot felhasznál,

c) közreműködik abban, hogy jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adatot, tényt vagy nyilatkozatot foglaljanak közokiratba,

bűntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki az (1) bekezdés a) vagy b) pontjában meghatározott közokirat-hamisításra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) Aki az (1) bekezdés c) pontjában meghatározott közokirat-hamisítást gondatlanságból követi el, vétség miatt elzárással büntetendő.

A közokirat-hamisítás a közbizalom elleni bűncselekmények körébe tartozik, a bűncselekmény jogi tárgya a közokirat hitelességébe és valóságába vetett közbizalomhoz fűződő társadalmi érdek.

A közokirat-hamisítás elkövetési tárgya a közokirat, melynek fogalmát a teljes bizonyító erejű magánokirathoz hasonlóan nem a Btk., hanem a Pp. 195. § határozza meg. Közokiratok alatt olyan papír alapú vagy elektronikus okiratokat értünk, amelyeket bíróság, közjegyző vagy hatósági feladatokat ellátó szerv ügykörén belül, a megszabott alakban állított ki. A technika fejlődésével a közokirat-hamisítás

¹⁸ Pp. 196. §.

¹⁹ BH 1985.219.

²⁰ BKv. 36.

²¹ BH 1982.42.

²² BH 1980.227.

elkövetési tárgya kibővült az elektronikus okiratokkal.

A közokirat-hamisítás elkövetési magatartása két csoportra osztható, materiális és intellektuális közokirat-hamisításra.

Materiális közokirat-hamisításnak az alábbi cselekmények minősülnek:

- hamis közokirat készítése,
- közokirat tartalmának meghamisítása,
- hamis közokirat felhasználása,
- hamisított közokirat felhasználása,
- más nevére szóló valódi közokirat felhasználása.

Rendeltetését tekintve megkülönböztethetők az úgynevezett bizonyító okiratok, amelyek közhitelesen igazolják a bennük foglalt adatok, tények valódiságát (pl. házassági anyakönyvi kivonat, tulajdoni lap), illetve rendelkező okiratok, amelyek nyilatkozat megtételét, hatósági intézkedést igazolnak (pl. bírósági ítélet). A bizonyító közokirat közhitelességgel tanúsítja, a benne foglalt tények, nyilatkozatok és adatok tartalmi valóságát. Ilyenek többek között, a nyelvvizsga bizonyítvány, diploma, oklevél, iskolai bizonyítvány, anyakönyv, személyazonosító igazolvány, jogosítvány, földhivatali nyilvántartás bizonyos részében. A rendelkező közokiratok is alkalmasak annak bizonyítására, hogy az ott írt hatóság a megjelölt helyen és időben a rendelkező részben írt határozatot hozta, ezzel kapcsolatban milyen rendelkezést tett²³, azonban a bizonyító erejük nem terjed ki a határozat tartalmára, arra, hogy az abban foglalt ténymegállapítások, ténybeli és jogi érvelések helyesek. Rendelkező közokiratok többek között a bírósági ítélet, végzés, közigazgatási eljárásban hozott határozatok.

A büntetőjogi védelem nem korlátozódik a Magyarországon kiállított közokiratokra, a bűncselekmények tárgya lehet külföldön kiállított közokirat is, amennyiben azt a magyar hatóság felülhitelesítette. A felülhitelesítésre a magyar állam által kötött, eltérő nemzetközi megállapodás esetén egyébként nincs szükség.

A bűncselekmény Btk. 342. §-ba ütköző büntetést bárki elkövetheti.

A bűncselekmény elkövetési magatartásai:

- hamis közokirat készítése, vagy közokirat tartalmának meghamisítása,
- hamis, hamisított, vagy más nevére szóló valódi közokirat felhasználása,
- közreműködés jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkozó valótlan adat, tény vagy nyilatkozat közokiratba foglalásában.

Hamis közokirat esetén egy új, korábban nem létezett közokirat létesül, amelynek nem az a kiállítója, akit az irat feltüntet, hanem az okirat az elkövetői magatartás folytán jött létre. Nem bír jelentőséggel, hogy az elkészített közokirat-utánszat valós vagy valótlan tartalommal bír-e. Az elkészített közokirat minőségének sincs jelentősége: nem számít például az, hogy könnyen felismerhető-e a hamisítás ténye.

Meghamisítás az eredeti, korábban már létező közokiraton végzett tartalmi változtatás. Ez történhet akár valós adatnak valótlan adatra történő változtatásával, de megvalósul abban az esetben is, ha a valótlan, téves bejegyzést korrigálja valós tartalmúvá az arra nem jogosult személy. A tartalmi meghamisítás különböző módon történhet, például az okiratban szereplő fénykép kicserélésével, az okiratba való hozzáírással vagy az abban szereplő valamely adat törlésével. Mindkét magatartás akkor valósít meg bűncselekményt, ha a közokirat olyan részére történik, amely vonatkozásban a közokiratnak bizonyító ereje van. A bűncselekmény attól függetlenül megvalósul, hogy valós vagy valótlan adat kerül be a közokiratba a hamisítás eredményeképpen. Téves tartalom valóságnak megfelelő kijavítása tehát bűncselekmény (ilyenkor is fennáll ugyanis a jogtárgy sértés: a közokiratokba vetett közbizalom sérül). A felhasználás aktív magatartást - felmutatást, átadást, iratokhoz csatolást stb. – jelent, a közokirat bizonyító

²³ BH 1988.337.

erejének az érvényesítése. A hamis vagy hamisított, más nevére szóló közokiratok felhasználása, a különböző személyazonosításra alkalmas, valamint egyéb igazolványokkal történő visszaélések. Felhasználásért elsősorban az áll bíróság előtt, aki a közokiratot - hamisságának ismeretében - más, harmadik személy irányába bemutatta. Ide soroljuk azt is, amikor az egyébként valódi és adataiban helyes, teljes bizonyító erővel bírő közokiratot használja fel az elkövető úgy, hogy tudja: a közokirat más személy vonatkozásában bír teljes bizonyító erővel (például személyazonosságának igazolására más személyi igazolványát vagy diákigazolványát használja). Mivel a törvény értelmében a más nevére szóló valódi közokirat felhasználása is bűncselekménynek minősül, így az a személy, aki a más nevére szóló (nem hamis) valódi közokiratot, például parkolási engedélyt (rokkantkártya) jogosulatlanul felhasznál (kihelyezi a gépkocsi szélvédője alá), közokirat-hamisítást követ el²⁴.

A felhasználás tulajdonképpen nem más, mint a közokirat bizonyító erejének érvényesítése, vagyis amikor az elkövető a közokiratot az abban foglaltak bizonyítása érdekében bemutatja, felmutatja. Tehát felhasználásnak minősül, ha egy hamis közokirat alapján, az elkövető kérelmére – annak végrehajtási záradékkal történő ellátását követően – végrehajtási eljárást rendel el a hatóság. Fontos leszögezni, hogy nem számít közokirat-hamisításnak, ha valaki a hamis, hamisított közokiratot magánál tartja, de nem használja fel. Például, ha a meghamisított tartalmú személyi igazolványt az igazoltatás során nem adja át a rendőrnek, de magánál tartja.

A harmadik fordulatban rögzített cselekmény – az ún. intellektuális közokirat-hamisítás – elkövetése során valódi közokiratba a valóságostól eltérő tartalom kerül rögzítésre. Az elkövető közreműködik valótlan adatok, tények vagy nyilatkozatok bejegyzésében, amelyek jog vagy kötelezettség létezésére, megváltozására vagy megszűnésére vonatkoznak és ily módon egy valótlan tartalmú, de valódi közokirat jön létre. E tényállás megvalósításában tehát két személy közreműködésével jön létre a valótlan tartalmú közokirat. Az egyik a hivatali hatáskörében jóhiszeműen eljáró személy, aki a tényállást megvalósító elkövető által közölt adatokat közokiratba foglalja, a másik személy maga az elkövető, aki az adatokat közli. Az adatközlő lényegében közvetett tettes, hiszen az okirat tényleges kiállítója tévedés miatt nem vonható büntetőjogilag felelősségre. A jogalkotó a közreműködést sui generis tettesi cselekményként szabályozza. E tényállás lényeges és az előbbiekből következő eleme, hogy az adat rögzítője a hivatalos személy nem tudhat arról, hogy a részére közölt adatok nem felelnek meg a valóságnak. Ekkor a közokiratot az arra felhatalmazott személy az idevonatkozó eljárási szabályok figyelembevételével készíti el, de a közokiratba foglalás során nem a valóságnak megfelelő tartalom kerül rögzítésre. E tény a bűncselekmény elkövetője felismeri, és nem tájékoztatja erről a közokirat kiállítóját, avagy szándékosan közöl a valóságnak nem megfelelő információkat az ebben bízó készítő felé. A cselekmény abban az esetben lesz bűncselekmény, ha olyan adat, tény vagy nyilatkozat tekintetében valósul meg, amely jog vagy kötelezettség létezését, megváltoztatását vagy megszűnését hivatott bizonyítani.

Például, ha az adásvétel során nem az adott dolog valódi tulajdonosát tüntetik fel eladóként, mert ebben az esetben az erről készült nyilvántartásban is a valóságnak nem megfelelő adatok kerülnek rögzítésre. Ez elsősorban járművek átírásával kapcsolatos eljárásban fordul elő, mely az erre vonatkozó nyilvántartás hitelességét teszi kérdésessé.

Megvalósul az intellektuális közokirat-hamisítás, ha ingatlan adásvételi szerződésben az elkövető jogosulatlanul írja alá az eladó nevét és a hamis magánokirat folytán valótlan adat kerül a földhivatali nyilvántartásba.

²⁴ Az 1/2004. BJE szerint ún. intellektuális közokirat-hamisítás büntetvének elkövetési tárgya lehet minden olyan közokirat, amelynek rendeltetése, hogy a benne foglalt adat valóságát teljes bizonyító erővel bizonyítsa. A más nevére szóló valódi közokiratnak a személyazonosság igazolására történő felhasználása is megalapozza a közokirat-hamisítás büntetvének megállapítását.

Nagyon fontos feltétel, hogy az intellektuális közokirat-hamisítás esetén a közokirat kiállítója vagy készítője ne ismerje fel az adatok valótlanágát. Ha ugyanis ennek tudatában mégis elkészíti a közokiratot, úgy a hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntettségért fog felelni. Amennyiben a közjegyző tudomással bír arról, hogy a felek bármelyikének valóságos akarata az okiratba foglalt ügyleti akaratától eltér, és közreműködik abban, hogy a valótlan tényt vagy nyilatkozatot foglaljanak közjegyzői okiratba, akkor elköveti a súlyosabban minősülő Btk. 343. §-ba ütköző hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntetést.

A hamis közokirat készítése, a közokirat tartalmának meghamisítása, valamint a lényeges tény – amely alatt azon tényeket értjük, amelyek a közokirat bizonyító joghatás kiváltására alkalmas jellegét adják – hamis közokiratba foglalása súlyosabban büntetendő, ha azt speciális alanyként hivatalos személy hivatali hatáskörével visszaélve követi el. Ha a közokirat kiállítása nem tartozik a hatáskörébe, ezen bűncselekmény megállapítása kizárt. A bűncselekmény csak szándékosan követhető el.

Nem vitás, hogy a közokirat meghamisításának, illetve a hamis közokirat készítésének elsődleges célja az okirat felhasználása, és ezzel a kívánt joghatás ily módon való elérése. Az ítélkezési gyakorlat az a) és b) pont egyazon személynél való megvalósulása esetének minősítésével kapcsolatban huzamosabb idő keresztül megosztott volt. E megosztottság megszüntetése érdekében hozta meg a Legfelsőbb Bíróság az 1/2000. Büntető Jogegységi határozatot.

A jogegységi határozatban a Legfelsőbb Bíróság meghatározta azokat az eseteket is, amikor az elkövető kizárólagosan a hamis vagy hamisított közokirat felhasználásáért felel. Ezen eseteket az alábbiakban rögzíti:

- az inkriminált okirat készítésében nem vett részt,
- részt vett ugyan, de büntethetőségi akadály folytán felelősségre nem vonható.

A szabályozás módjából adódóan ugyanis a hamis vagy hamisított közokirat készítése a hamisítás bevezetésével is befejezett büntett. Elkövetője a későbbi felhasználástól függetlenül is felel tetteért. Ha a készítő és felhasználó azonos személy, a Btk. 274. § (1) bekezdés a) és b) pontja alapján egyaránt büntetőjogi felelősséggel tartozik. Ha azonban ilyen esetben az elkövetőnek a büntetőjogi felelőssége a hamis, hamisított közokirat készítéséért – valamely büntethetőségi akadály miatt – nem állapítható meg, kizárólag a közokirat felhasználásáért vonható felelősségre. E cselekmény ugyanis önmagában is tényállászerű²⁵.

Az intellektuális közokirat-hamisítás kizárólag az ún. bizonyító közokiratok tekintetében valósul meg, amelyek önmagukban is teljes közhitelességgel igazolják a bennük foglalt tények valóságát²⁶.

Előkészület

A törvény a felhasználás, készítés, hamisítás előkészületét is büntetni rendeli (pl.: hamisítási szándékkal üres nyomtatványokat szerez be, technikai eszközt vásárol, hamis bélyegzőt készít stb.). A 372. § (1) bekezdés a) és b) pontja szerinti közokirat-hamisítás előkészülete is büntetendő. Az intellektuális közokirat-hamisítás pedig eleve befejezettséget feltételez a tényállásból fakadóan, így ahhoz előkészület nem kapcsolódhat.

Az elkövető bűnössége, szándékosság, gondatlanság

A bűncselekményt az intellektuális közokirat-hamisítás kivételével csak szándékosan lehet elkövetni. A tettesnek ugyanis tisztában kell lennie az általa készíteni vagy meghamisítani kívánt közokirat jellegével, az ehhez fűződő bizonyító erővel és azzal, hogy cselekményével épp a közokiratok közhitelességét csorbítja. Az intellektuális közokirat-hamisításért az elkövető gondatlanság esetén is felel.

²⁵ Dr. Bodor Tibor, Dr. Diós Erzsébet, Dr. Vaskuti András: Büntetőjog II. Különös rész.

²⁶ BH 1991.7.

A bűncselekmény rendbelisége attól függ, hogy hány közokirat vonatkozásában követik el. Így, ha az elkövető – bár azonos alkalommal –, de több hamis közokiratot készít, amelyek külön-külön is alkalmasak a közokirat bizonyító erejének érvényesítésére, többrendbeli lesz a cselekmény.

A közjegyzői gyakorlatban előforduló esetek

A közjegyzői gyakorlatban „magánkölcsonnek” nevezik az olyan kölcsönszerződéseket, ahol egyik fél sem üzletszerű pénzkölcsön nyújtásra engedéllyel rendelkező pénzügyi intézmény. Az ügyfelek ezen szerződéstípusokkal fordulnak leggyakrabban közjegyzőhöz, annak érdekében, hogy az adós nem teljesítése esetén a jogosult igényét polgári peres -, vagy fizetési meghagyásos eljárás nélkül, közvetlenül végrehajtási eljárás keretében érvényesíthesse, elkerülve ezzel egy hosszadalmas peres eljárást. Ezen ügyleteknél az adósok sokszor a ténylegesen átadott kölcsönösszegnél nagyobb összeg átvételére tesznek nyilatkozatot a túlzott mértékű kamat leplezése céljából. De arra is láthattunk már példát, hogy gazdasági társaságok színlelt kölcsönszerződéssel próbálják a vagyont egyik társaságból a másikba átmenteni, elvonva ezzel a hitelezők fedezetét.

Gyakran kötnek a felek illeték vagy köteleusrész fizetésének elkerülése céljából ajándékozás helyett adásvételi szerződést és tesznek valótlan nyilatkozatot a vételár megfizetésére vonatkozóan. Ezen szerződések közjegyzői okirat helyett legtöbbször ügyvéd által ellenjegyzett magánokirati formában jönnek létre.

Ilyen és hasonló esetekben a közjegyző nem tehet mást azon túl, mint figyelmezteti a feleket arra vonatkozóan, hogy közokirat hamisítás büntetést követi el az, aki közreműködik abban, hogy hamis tény, nyilatkozatot foglaljanak közokiratba.

A hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás

Az a hivatalos személy, aki hivatali hatáskörével visszaélve

- a) hamis közokiratot készít,*
- b) közokirat tartalmát meghamisítja, vagy*
- c) lényeges tényt hamisan foglal közokiratba,*

büntető miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) E § rendelkezéseit a külföldi állam igazságszolgáltatási vagy bűnüldözési feladatot ellátó hatóságának a törvény alapján Magyarország területén eljáró tagjára is megfelelően kell alkalmazni²⁷.

E bűncselekményt csak hivatalos személy követheti el.

A bűncselekmény elkövetési magatartása:

hamis közokirat készítése – Hivatalos személy más hivatalos személyt jelöl meg kiállítóként.

meghamisítása – Már létező közokiratot hivatalos személy megváltoztat.

Lényeges ténynek hamisan történő közokiratba foglalása – Alakilag valós közokirat jön létre, ám annak tartalma hamis, valótlan. Lényeges tény az olyan tény, adat, melynek jogi relevanciája van.

Elkövetési mód

²⁷ Btk. 343. § (1).

Mindhárom elkövetési magatartás esetén feltétel az elkövetési mód – hivatali hatáskörrel való visszaélés – megvalósulása is. Ilyen, amikor a hivatalos személy a speciális helyzetéből fakadó lehetőségeket használja ki (bíró valótlan tartalmú tárgyalási jegyzőkönyvet szignál, rendőr meghamisítja a gyanúsított vallomását stb.)

A közokirat-hamisítás speciális esete, ha a hivatalos személy, hivatali hatáskörével visszaélve, hamis közokiratot készít vagy közokirat tartalmát meghamisítja vagy lényeges tény hamisan foglal közokiratba.

A bűncselekmény védett jogi tárgya a közokiratok bizonyító erejéhez fűzött társadalmi érdek és az ezen keresztül megnyilvánuló közbizalom. A bűncselekmény elkövetési tárgya a közokirat. Az okirat valamilyen tárgyiasult formában megtestesült nyilatkozat, amelynek rendeltetése a bizonyítás, és ami alkalmas arra, hogy joghatást idézzon elő.

A közokirat közhitelessége

A közokiratokhoz tehát közhiteles bizonyító erő fűződik. A törvény értelmében nincs jelentősége annak, hogy külföldön, a magyar külképviseleti hatóság által felülhitelesített vagy belföldön kiállított közokiratról van-e szó. A bűncselekmény bármelyik elkövetési magatartás tanúsításával befejezetté válik.

A bűncselekmény elkövetője

A hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás esetén a bűncselekmény tettese csak hivatalos személy lehet. A hivatalos személyek fogalmát a Btk. külön meghatározza²⁸. A hivatalos személy elkövető fokozott felelősséggel tartozik tettéért, ehhez igazodóan a szabadságvesztés mértéke öt évig terjedhet.

Cégügylek és a közokirat- hamisítás

A közhiteles cégnyilvántartásnak a tulajdonváltozásra, a cég tulajdonosi körére, ügyvezetőjének személyére vonatkozó bejegyzései olyan adatoknak tekinthetők, amelyek valóságát a közokirat – az ellenkező bizonyításáig – igazolja, ezért ezekre vonatkozóan a közokirat-hamisítás elkövethető²⁹. A hivatkozott bírósági határozat azért jelentős, mert közokirat-hamisításnak minősül, ha valaki, csak azért adja el a korlátolt felelősségű társaságban meglévő üzletrészt, mert meg akar szabadulni a társaság felszámolásával, esetleg végelszámolásával járó nyűgtől, és általa is ismerten olyan személynek adja el az üzletrészt (társaságot), aki később a társasággal tényleges gazdasági tevékenységet nem akar folytatni, a társaságot valójában meg sem kívánta venni, tipikusan a társaság átvételéért még fizetnek is neki. A példában foglalt esetben mind az eladó, mind pedig a vevő elköveti a közokirat-hamisítást.

Ugyancsak közokirat-hamisításnak minősül, ha nem a társaság ügyvezetését ténylegesen ellátó személy kerül vezető tisztségviselőként a cégnyilvántartásba bejegyzésre, hanem egy stróman, aki csak a nevét adja, de valójában a működtetéshez a formális aláírásokon kívül semmi köze nincs, amiért cserébe pénzt kap.

A bírói gyakorlat

A pénzkölcsönzés pénzügyi szolgáltatási tevékenység. Ha a magánszemély elkövető a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének engedélye hiányában, rendszeresen és haszonszerzés végett pénzkölcsönzési tevékenységet folytat, megvalósítja a jogtalan pénzügyi szolgáltatási tevékenység büntetett³⁰.

Hasonló érvelést tartalmaz a BH2002.423. számon közzétett eset. A tényállás szerint a terheltek olyan

²⁸ Btk. 459. § 13. pont.

²⁹ BH 2007/181.

³⁰ BH 2001.265.

kölcsönfeltételeket állapítottak meg, hogy a kölcsönt felvevők az adósságcsapdából lehetőleg ne kerüljenek ki, így a haszonszerzés folyamatos legyen. A kölcsönöket és az adósságokat nyilvántartották, és előre megszervezték az adósságok biztosabb behajtását. A visszafizetés biztosítása érdekében pedig olyan meghatalmazás adására kényszerítik a kiszolgáltatott helyzetben levő adósokat, hogy a nyugdíjat, a szociális segélyt, a családi pótlékot és a gyermekgondozási segélyt is a kölcsönadók vehessék fel. A bíróság szerint a terheltek cselekménye a szervezettségnek a bűncselekmény megállapításához szükséges mértékét elérte, így cselekményük e vonatkozásban is tényállásszerű volt³¹.

A jogosulatlan pénzügyi szolgáltatási tevékenység büntettét tettesként pénzügyi intézmény alkalmazottja is elkövetheti (rég. Btk. 298/D. §). Magyarországon fiókteleppel nem rendelkező külföldi pénzügyi intézmény határon átnyúló szolgáltatás keretében ügynöki tevékenységet nem folytathat [rég. Btk. 298/D. §; rég. Hpt. 3. § (1) bek., 3/A. § (3) bek.]³², kivéve, ha a tevékenysége a hatályos Hpt. 4-5. § alá tartozik.

Az üzletszerűség megítélésénél a pénzkövetelés rendszeressége nem azonosítható az ilyen tevékenység folyamatosságával, azonban, ha a tényállásszerű elkövetési tevékenység hosszabb időre megszakad, majd tovább folytatódik, ez homogén halmazat megállapításának alapja lehet [1996. évi CXII. törvény 2. sz. Melléklet I/20. pont].

Az engedély nélkül végzett pénzügyi szolgáltatás fogalmi körében az ún. hitelgondozás – a tartozások nyilvántartása, a tartozásbehajtás, peresítés stb. – nem tekinthető a tényállásszerű elkövetési magatartás részének, ezért a tevékenység rendszeressége megítélésénél figyelmen kívül marad [1996. évi CXII. törvény 2. sz. Melléklet I/10. pont]³³.

Korábban már volt arról szó, hogy a jogosulatlan pénzügyi tevékenység megvalósítható azzal, hogy az elkövető az engedélyének kereteit túllépve követi el a bűncselekményt. Erre egy társaság tevékenysége szolgáltatott példát, egy kft. csak nemesfém forgalmazására kapott engedélyt, ám ennek során ékszerek átadása fejében rendszeresen pénzt is kölcsönzött, a fizetés elmaradása esetén az ékszer tulajdonjogának megszerzését kikötve. Mindez nyilvánvalóan a kölcsöntevékenység egy sajátos válfajának, zálogkölcsönzési tevékenységnek tekintendő, amely csak engedély birtokában gyakorolható.

Ugyancsak konkrét ügyben az egyik kft. felvette tevékenységi körébe az „egyéb pénzügyi tevékenység” folytatását, ám – noha kötelessége lett volna – az (akkori) Állami Bankfelügyelethez mindezt előzetesen nem jelentette be. Ezek után az ügyvezető megbízási szerződésben jutalék ellenében nagy összegű hitelek megszerzését vállalta, vállalásait azonban nem teljesítette, s a jutalékelőlegeket rendszertelenül, s csak részben fizette vissza. Mindez tipikusan bankügynöki tevékenységnek tekinthető, a bűncselekmény aggálytalanul megállapítható volt.

Annak a megítélésénél, hogy a jogosulatlan pénzügyi tevékenység büntette szempontjából a pénzkölcsön nyújtására üzletszerűen került-e sor, nem a Btk., hanem a Hpt. értelmező rendelkezése az irányadó³⁴.

A gazdasági bűncselekmények és az okiratokkal történő visszaélések kapcsolata heterogénnek tekinthető, vannak bűncselekmények, amelyekkel a halmazat látszólagos és csak szükségsszerű eszközcselekménynek tekinthető a magán-, a közokirat-hamisítás és a visszaélés okirattal bűncselekmények, míg más bűncselekmények mellett megállapíthatóak ezen bűncselekmények valóságos halmazatban.

Ha az elkövető nem tudja, hogy az 1978. évi IV. törvény 288. §-ának (1) bekezdésében avagy a 314. §-ának (1) bekezdésében meghatározott melyik hazai és uniós intézmény támogatás-politikájának a sérelmével követi el a tényállásszerű cselekményét, javára az 1978. évi IV. törvény 27. §-a szerinti tévedés szabályai nem alkalmazhatók. E bűncselekmények véghezviteli magatartásának kifejtése időpontjában az elkövető tudatának nem kell átfognia a sértett személyét, azt, hogy egy vagy több támogató támogatás-politikáját sértette-e. A jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntette, valamint az EK pénzügyi érdekei megsértésének büntette speciális a magánokirat-hamisítás és a közokirat-hamisítás tényállásához képest,

³¹ BH2002.423.

³² EBH 1197/2005.

³³ BH2011. 271.

³⁴ BH2013. 145.

ennél fogva alaki halmazatok látszólagos és csupán a gazdasági bűncselekmények állapíthatóak meg (1978. évi IV. törvény 27. §, 274. §, 276. §, 288. §, 314. §)³⁵.

Álláspontom szerint, ha az elkövető egy állami támogatás érdekében valótlan okiratokat csatol be a pályázati anyagba a gazdasági előny megszerzése érdekében, és a támogatási szerződésről közjegyzői okiratba foglalt szerződés, vagy egyoldalú kötelezettségvállaló nyilatkozat készül, akkor a jogosulatlan gazdasági előny megszerzésének büntette és a közokirat-hamisítás büntette halmazatban megállapítható.

Összegzés

A jogosulatlan szolgáltatók az egész pénzügyi rendszerbe – így a legális pénzügyi szolgáltatókba – vetett bizalmat is rombolják. A nem pénzügyi szolgáltatók által folytatott pénzkölcsön-nyújtás megítélése jelenthet problémát a közjegyzői gyakorlat számára. Ugyanis a közjegyző kizárólag a felek által tett nyilatkozatokból következtethet a kölcsönnyújtás gyakoriságára, üzletszerűségére és szervezetségére.

Jelen tanulmányom a büntetőjogi képzettség tekintetében laikusnak mondható közjegyzői kar számára is összefoglalást ad a közjegyzői tevékenységekkel leginkább kapcsolatba hozható büntetőjogi tényállásoknak és azok elemzésének. A cikk hasznos ismereteket nyújt, az olvasónak lehetősége nyílik a jogosulatlan pénzügyi tevékenység közjegyzői szemszögből történő megítélésére.

The adjudication of the unlawful financial service in the notarial practice and its connection to the document forgery – Summary

The unlawful providers destroy the trust, as well as in the lawful providers in the whole financial system. The adjudgement of the loan service by non financial providers can cause problem in the notarial practice. Namely the notary can just conclude of the frequency, for-profitnature and organization of the loan service provided by the parties statements.

My present study gives a summary about the criminal facts and their analysis occur in the practice as well as to the notarial bench, who can be seen as non-professional connected to the criminal education. The article provides useful information, the reader gets an opportunity to analyse the unlawful financial service from the notarial aspect.

Jegyzetek, felhasznált irodalom:

1/2004. BJE

1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról (Pp.) 196. §

2012. évi C. törvény (Btk.) 408. §

2013. évi V. törvény (Ptk.) 6:97. §

BH 1980.227.

BH 1982.42.

BH 1985.219.

BH 1988.337.

BH 1991.7.

BH 2001.265.

BH 2002.423.

³⁵ BH2009. 169.

BH 2007/181.

BH 2009. 169.

BH 2011. 271.

BH 2013. 145.

BH. 2015.1.

BKV. 36.

Btk. 343. § (1)

Btk. 372. §

Btk. 381. §

Btk. 459. § (1) 28. pont

Btk. 459. § 13. pont

Dr. Bodor Tibor, Dr. Diós Erzsébet, Dr. Vaskuti András: Büntetőjog II. Különös rész

Dr. Tebeli Izabella: A jogosulatlan pénzkölcsönnyújtás megállapíthatóságának felügyeleti tapasztalatai

Dr. Tóth Mihály: Gazdasági bűnözés és bűncselekmények

EBH 1197/2005.

EBH 2001.506.

Fővárosi Ítéltábla a 4. Kf.27.687/2008/5. számú határozata

Hornják Szabolcs: Magánszemélyek üzletszerű pénzkölcsönzésének minősítési kérdései. Rendészeti Szemle, 2009/7-8. 125-126.

Hpt. 3. §

Hpt. 6. § (5)

Hpt. 6. § 116. pont

Legfelsőbb Bíróság Kfv.IV.37.116/2005/6. számú ítélete

Új Btk. Kommentár, Főszerkesztő: dr. Polt Péter 125.

Új Btk. Kommentár, Főszerkesztő: dr. Polt Péter 129.

Jogsabályok:

1978. évi IV. törvény a Büntető törvénykönyvről (régi Btk.)

2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről (új Btk.)

1996. évi CXI. törvény az értékpapírok forgalomba hozataláról, a befektetési szolgáltatásokról és az értékpapírtőzsdéről (Ept.)

2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról (Tpt.)

2007. évi CXXXVIII. törvény a befektetési vállalkozásokról és az árutőzsdei szolgáltatókról, valamint az általuk végezhető tevékenységek szabályairól (Bsztv.)

2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról (Hpt.)

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.)

1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról (Pp.)